

E-ISSN: 3023-820X
Yaz 2026 • Summer 2026
Cilt 3 • Volume 3
Sayı 1 • Issue 1

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)
International Journal of Language, Culture and Literature Researches (KD-IJLCLR)

Editör
Editor-in-Chief

Öğr. Gör. Esra AKA
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Danışma Kurulu
Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet Atilla ŞENTÜRK
(İstinye Üniversitesi)

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
(Fırat Üniversitesi)

Prof. Dr. Bülent BAYRAM
(Kırklareli Üniversitesi)

Prof. Dr. Bünyamin TAŞ
(Aksaray Üniversitesi)

Prof. Dr. Ebru Burcu YILMAZ
(İnönü Üniversitesi)

Prof. Dr. Fettah KUZU
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Gençay ZAVOTÇU
(Kocaeli Üniversitesi)

Prof. Dr. Halil İbrahim YAKAR
(Gaziantep Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan KAPLAN
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Prof. Dr. İbrahim Halil TUĞLUK
(Adıyaman Üniversitesi)

Prof. Dr. Kemal YAVUZ
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Celal VARİŞOĞLU
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL
(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Neslihan İlknur KOÇ KESKİN
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK
(Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi)

Prof. Dr. Nimet YILDIRIM
(Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Oğuzhan DURMUŞ
(Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAYUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Ozan YILMAZ
(Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Sadık ARMUTLU
(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Prof. Dr. Serkan TÜRKOĞLU
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Cemalettin YAVUZ
(Trakya Üniversitesi)

Doç. Dr. Gülşah Gaye FİDAN
(Gaziantep Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet Akif GÖZİTOK
(Erzurum Teknik Üniversitesi)

Alan Editörleri

Field Editors

Klasik Türk Edebiyatı

Prof. Dr. Orhan Kemâl TAVUKÇUOĞLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Halk Edebiyatı

Prof. Dr. Canser KARDAŞ
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Damlanur KÜÇÜKYILDIZ GÖZELCE
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Yeni Türk Edebiyatı

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Türk Dili

Prof. Dr. Ümit HUNUTLU
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Türk İslâm Edebiyatı

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Yılmaz ÖKSÜZ
(Ege Üniversitesi)

Türkçe Eğitimi

Öğr. Gör. Dr. Bestami BİLGE
(Çankırı Karatekin Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Hakan SÖNMEZ
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Tarih ABD

Prof. Dr. Hidayet KARA
(Muş Alparslan Üniversitesi)

Sayı Hakemleri
Issue Reviewers

Prof. Dr. Bahir SELÇUK
(Fırat Üniversitesi)

Doç. Dr. Ayşe TARHAN
(Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan KAPLAN
(Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)

Doç. Dr. Bünyamin AYÇİÇEĞİ
(İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. İhsan SAFİ
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Doç. Dr. Fatih Ramazan SÜER
(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Fatih KÖKSAL
(İstanbul Kültür Üniversitesi)

Doç. Dr. Mustafa Sefa ÇAKIR
(Sivas Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet Sait ÇALKA
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Emrah GÖKÇE
(Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi)

Prof. Dr. Nuran ÖZTÜRK
(Çukurova Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ercan BARAN
(Bingöl Üniversitesi)

Prof. Dr. Sadık ARMUTLU
(Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Hatice ÖZDİL
(Bitlis Eren Üniversitesi)

Prof. Dr. Sadık YAZAR
(İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ
(Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Şerife YALÇINKAYA
(Ege Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Candan YILDIRIM
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Vildan S. COŞKUN
(Sakarya Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Songül KARACA
(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Prof. Dr. Zeki TAŞTAN
(Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi)

Öğr. Gör. Dr. Nilüfer KARADAVUT
(Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)

Doç. Dr. Alper AY
(Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Dr. Ahmet GÖKÇE
(Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Yazı İşleri Sorumlusu
Managing Editor

Gizem SERGERDANOĞLU

Dil Editörleri
Language Editors

Öğr. Gör. Dr. Bestami BİLGE (Türkçe)
Öğr. Gör. Dr. Hakan SÖNMEZ (İngilizce)
Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık ŞAHİN (Farsça)

Musahhihler
Proofreaders

Fatma TÜRK
Haydar ÖZÇELİK

Son Okuma Sorumluları
Final Proofreaders

İlknur CEVHER

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj
Cover Design and Layout

Beyza ABDUKARIMOV

Yazışma Adresi
Contact

dergiklasikdivan@gmail.com
<https://dergi.klasikdivan.com>

Taranan Dizinler ve Etik Beyanı

Klasik Divan Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi
E-ISSN: 3023-820X

Dergimizdeki yazıların her türlü sorumluluğu yazarlara aittir.

Kaynak gösterilerek yazılardan alıntı yapılabilir.

Dergimizde; benzerlik oranı için Turnitin kullanılmaktadır.

Yazarlar, yapay zekâ kullanımını bildirmekle yükümlüdür.

Dergimiz; ücretsiz ve tamamen açık erişim olarak sunulmaktadır.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.21101356>

Dibace

Kıymetli *Klasik Divan* Okurları,

Klasik Divan: Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi 3-1 (KD-UDKEAD 3/1), 29 Haziran'da yayımlanmıştır. Dergi, çift kör hakem uygulaması ile incelenip uygun bulunmayan yazılar elendikten sonra toplam sekiz yazı ile yayıma hazırlanmıştır. Bunlardan; biri *Araştırma Notu*, dördü *Araştırma Makalesi*, biri *Dijital Beşeri Bilimler Makalesi* ve ikisi *Kitap Tanıtım Yazısı*'ndan oluşmaktadır. Bu sayıda dergimize yazılarıyla katkıda bulunan değerli araştırmacılara, hakemlik teklifimizi geri çevirmeyip yazıları inceleyen saygıdeğer hakem kuruluna ve yayımlanma aşamasında büyük bir titizlikle çalışan ekip arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Saygılarımızla.

Baş Editör
Öğr. Gör. Esra AKA

Makale göndermek için başlangıç tarihi: 30 Ocak 2026

Makale göndermek için son tarih: 30 Mayıs 2026

1. Sayının yayımlanma tarihi: 29 Haziran 2026

İÇİNDEKİLER CONTENT

Dergi Künyesi.....	I
Dibace:.....	VI
İçindekiler:	VII

Araştırma Notu Research Note

1. Kastamonulu Harîrî'nin Celâlzâde Mustafa'ya Nişancı Oluşunu Tebrik ve Himaye Talebi Amacıyla Sunduğu Şefâatnâme'si Üzerine On The Şefâatnâme Submitted by Kastamonulu Harîrî to Celâlzâde Mustafa as a Congratulator for His Becoming a Nişancı and as a Request for Protection Prof. Dr. Mücahit KAÇAR.....	1
---	----------

Araştırma Makalesi Research Article

2. El-Kâhîretü'l-Cedîde Romanında Biçimsel Dindarlığın Edebî Eleştirisi Literary Criticism Of Formalistic Piety in The Novel <i>al-Qâhîrah al-Jadîdah</i> Dr. Öğr. Üyesi Ayşe KAŞ.....	13
3. Hâcibî'nin Şerh-i Luccetu'l-Esrâr'ı Hajibi's <i>Sharh-i Lujjat Al-Asrar</i> Burçak BİNGÖL.....	36
4. Bir Osmanlı Münevverinin Okuma Kültürü: Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi Örneği Reading Culture in The Ottoman Intellectual Tradition: The Case Of Kethüdâzâde Mehmed Ârif Efendi Fuat TURPCU.....	43

5. Gelibolulu Mustafa Âlî Divanı'nda Ejderha/Yılan Metaforu The Metaphor of The Dragon/Snake in The Diwan Of Gelibolulu Mustafa Âlî Makbule Nur ÇAPACI.....	93
---	-----------

Dijital Beşerî Bilimler Makalesi
Essay on Digital Humanities

6. <i>Safahat</i>'ın Birinci ve Altıncı Kitaplarının Metin Madenciliği Yöntemiyle Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi A Comparative Analysis of The First and Sixth Books of <i>Safahat</i> Using Text Mining Methodology Betül SEVİNDİK.....	130
--	------------

Kitap Tanıtım Yazısı
Book Review

7. Türk İslâm Edebiyatında Türler Sevnur DORUK.....	149
--	------------

8. İnsan Deniz ve Hayat Pınar ÇİFTÇİ.....	153
--	------------

Hâcibî'nin *Şerh-i Luccetu'l Esrâr*'ı

Hajibi's *Sharh-i Lujjat al-Asrar*

Burçak BİNGÖL

Ankara Üniversitesi

Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü

Doktora Öğrencisi

bingolburcak@gmail.com

<https://orcid.org/0009 000394751453>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21022667>

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi/Date of Submission: 22 Mart 2026

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 10 Nisan 2026

Sayfa/Page: 36-42

Atıf/Citation: Bingöl, Burçak. “Hâcibî'nin *Şerh-i Luccetu'l Esrâr*'ı”. *Klasik Divan: Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2026), 36-42.

Değerlendirme/Peer Review: İki dış hakem-Çift taraflı körleme/Double anonymized-Two external.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bilimsel etik kurallarına uyulduğu ve yararlanılan eserlerin kaynaklarda belirtildiği beyan olunur./It is declared that the principles of scientific ethics have been followed and that all sources used in this study have been duly acknowledged in the references.

İntihal/Plagiarism: Bu makale turnitin programında taranmıştır. /This article was checked by turnitin.

Hâcibî'nin *Şerh-i Luccetu'l-Esrâr*'ı

Hajibi's *Sharh-i Lujjat al-Asrar*

Burçak BİNGÖL

Özet

Bu çalışma, klasik Türk edebiyatında şerh geleneği içinde önemli bir yere sahip olan Hâcibî'nin *Şerh-i Luccetu'l-Esrâr* adlı eserini konu edinmektedir. Şerh, İran edebiyatının son büyük temsilcilerinden Molla Câmi'nin, Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin *Deryâ-yı Ebrâr* adlı kasidesine nazire olarak kaleme aldığı *Luccetu'l-Esrâr* adlı kasidesine yapılmıştır. Çalışmada, Millî Kütüphane ve Çorum nüshaları esas alınarak Hâcibî'nin şerh usulü, dil ve anlam çözümlemeleri, kullandığı gramer terimleri ve açıklama yöntemleri ele alınmıştır. Hâcibî'nin metni yorumlarken klasik şerh geleneğine bağlı kaldığı, kelime tahlillerinden sonra anlamı genişleterek açıklayıcı ve öğretici bir yol izlediği tespit edilmiştir. Bu yönüyle eser hem dil tarihi hem de klasik metin şerhi geleneği açısından önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Hâcibî, *Şerh-i Luccetu'l-Esrâr*, Molla Câmi, Şerh Geleneği, Klasik Türk Edebiyatı.

Abstract

This study focuses on Hajibi's work *Sharh-i Lujjat al-Asrar*, which holds a significant place within the commentary tradition of classical Turkish literature. The commentary was written on *Lujjat al-Asrar*, a "qasida" composed by one of the last great representatives of Persian literature, Molla Jami, as a nazira (poetic response) to Emir Husrev-i Dihlevi's *Darya-yi Abrar*. The study examines Hajibi's exegetical method, his linguistic and semantic analyses, the grammatical terminology he employs, and his explanatory techniques, based on the National Library and Corum manuscripts. It has been determined that Hajibi adheres to the classical "sharh" tradition while interpreting the text, following an explanatory and didactic approach by expanding upon the meaning after conducting lexical analyses. In this respect, the work holds particular importance both for the history of the Turkish language and for the tradition of classical text commentary.

Keywords: Hajibi, *Sharh-i Lujjat al-Asrar*, Molla Jami, Classical Commentary Tradition, Classical Turkish Literature.

* Bu makale; Kırıkkale Üniversitesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında, Prof. Dr. Yusuf Öz danışmanlığında öğrencisi Burçak Bingöl tarafından hazırlanan "*Hâcibî ve Şerh-i Luccetu'l-Esrâr*" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Arapça kökenli bir kelime olan *şerh*, “açma, ayırma, açıklama” anlamlarının yanı sıra “bir metni veya kitabı ayrıntılarıyla yorumlama”, “bir metnin güç anlaşılan yönlerini açıklamak amacıyla kaleme alınmış eser” ve “bir kitabın ibaresini kelime kelime çözümleyerek yapılan açıklama” gibi anlamlarda da kullanılmaktadır.¹ Bu yönüyle *şerh*, yalnızca bir açıklama aracı değil, aynı zamanda bilgi aktarımını ve anlamın yeniden üretimini sağlayan bir edebî tür olarak dikkat çeker.

Farsça eserler üzerinde yapılan *şerh*ler incelendiğinde, bu metinlerin çoğunun edebî nitelikte olduğu görülmektedir. Bu *şerh*ler genellikle *Mesnevî*, *Gülistân*, *Bostân*, *Pendnâme-i Attâr* ve *Gülşen-i Râz* gibi ahlaki, didaktik ve tasavvufî nitelikteki mesneviler üzerine yapılmıştır. Bunun yanında Emîr Hüsrev-i Dihlevî (ö. 1325) ve Hâfız-ı Şîrâzî (ö. 1390) gibi klasik Fars şiirinin önde gelen şairlerine ait manzumeler de yoğun biçimde *şerh* edilmiştir. Fars edebiyatında bu geleneğin iki büyük ismi, çok sayıda eser kaleme alan “Molla Câmi” diye tanınan Nureddîn Câmi (ö. 1492) ile *şerh* geleneğinde derin bir iz bırakan Celâlüddîn Devvânî’dir (ö. 1512).²

İran edebiyatında önemli bir yere sahip olan Molla Câmi, Türk edebiyatında da eserleri üzerine en fazla *şerh* yazılan şairlerden biridir. Câmi’nin, Emîr Hüsrev-i Dihlevî’nin *Deryâ-yı Ebrâr* adlı kasidesine nazire olarak kaleme aldığı *Luccetu’l-Esrâr*, bu *şerh*ler arasında ayrı bir öneme sahiptir. *Deryâ-yı Ebrâr*, Emîr Hüsrev-i Dihlevî’nin *Gurretü’l-Kemâl* adlı divanının sonunda yer alan ve Nizâmeddin Evliyâ’ya ithaf edilen 218 beyitlik bir kasidedir.³ Nevâî’nin de bu esere nazire olarak yazdığı bir manzumesi bulunmaktadır. Manzumenin matla beyti şu şekildedir:

آتشین لعلی که تاج خسروان را زیور است
اخگری بهر خیال خام پختن در سر است

*Ateş renkli dudakları, şahların tacını süsleyen bir mercan, baştaki ham hayalleri pişirmek için bir ateş korudur.*⁴

Câmi’nin *Luccetu’l-Esrâr* adlı 100 beyitlik kasidesi, hem tasavvufî hem de ahlaki temalarıyla klasik şiir geleneğinde derin anlam katmanları barındırır. Bu eser, başta Hâcibî olmak üzere Mehmed Sabri Efendi, Seyyid Mehmed Sâlih, Necîb b. Mehmed, Yusuf el-Vâiz, Ahmed Râşid, Abdullah Develioğlu, M. Arif Karakaya ve Mehmet Ali Özkan gibi birçok Şârih tarafından *şerh* edilmiştir.⁵

1 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2011, 1165, Şemseddin Sami, *Kāmūs-ı Türkî* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989, 773, Hasan Enverî, *Ferheng-i Fişorde-i Suhen*, 1401.

2 Ozan Yılmaz, “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (2007), 277–278.

3 Rıza Kurtuluş, “Emîr Hüsrev-i Dihlevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 11 (1995), 136.

4 Mehmet Atalay, “Câmi’nin Luccetu’l-Esrâr Adlı Kasidesi ve Erzurum Kadı Vekili Ahmed Râşid’in Manzum Tercümesi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 24 (2004), 25-26.

5 Burçak Bingöl, *Hâcibî ve Şerh-i Luccetu’l-Esrâr (Metin-İnceleme)*, (Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018). 23-33.

Bu şerhlerden biri de Karslı Hacı Sâlih-zâde Halîl Hâcibî Efendi'nin (ö. 1824) söz konusu esere yazdığı *Şerh-i Luccetu'l-Esrâr* adlı şerhidir. Hâcibî, dönemin âlim, şair ve münşilerinden olup, İslâm hukuku ve ilmihale dair risaleler de kaleme almıştır. Kaynaklarda adı geçen eserleri arasında *Divan*, *Hediyyetü's-Sıbyân*, *Risâle-i Fenn-i Ferâ'iz*, *Şerh-i Cilâu'r-Rûh*, *Şerh-i Manzûme-i Lâmi'î*, *Şerh-i Yûsuf u Züleyhâ*, *Terceme-i Târîh-i Nâdir Şâh* ve *Tercüme-i Cihân-nümâ* yer almaktadır. Bunlar arasında en dikkat çekici eser, Câmî'nin *Luccetu'l-Esrâr* adlı kasidesine yazdığı şerhtir. Bu çalışmada, Millî Kütüphane nüshası "M", Çorum nüshası "Ç"⁶ kullanılarak hazırlanan metinden yola çıkılarak Hâcibî'nin şerh yöntemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Hâcibî, şerhi yaparken metni beyitler hâlinde değil mısra mısra ele almış ve kasidenin tamamını şerhe dâhil etmiştir. İlk olarak mısradaki Farsça kelimelerin hareke kayıtlarını vermiş; basit ve birleşik kelimeleri gramer açısından tahlil etmiş, kelimelerin ya da eklerin kelimeye kazandırdığı anlamları üzerinde durmuştur. Okunuşunda ihtilafa düşülmeyecek tek heceli kelimelerde yalnızca kelimenin manasını belirtmekle yetinmiştir. Fiillerin izahında ise zaman ve şahıs bilgilerini vermiştir. Bu izahlardan sonra beytin anlamı üzerinde durmuştur.

پاسبان در خواب و بر هر رخنه دزدی دیگر است

pāsbān: pās gice ile nöbet beklemek ma'nāsına, bān edāt-ı fā'ildür (M 2b/ Ç 87b).⁷

گرم را کش میتوان عین گرم خواندن چه عیب

kerm: feth-i kāf-ı 'Arabî ve sükûn-ı rā ile üzüm çubuğu ma'nāsına (M 17b/ Ç 116a).⁸

خلق نیکو گیرد آن کز نیک گیرد تربیت

Hulq: zamm-ı hā ve sükûn-ı lām ile huy ma'nāsına, nīkū'ya izāfeti mevşūfuñ şifata izāfetidür (M 13a/ Ç 107b).⁹

Şârih Farsça kelimelerin Türkçe, Arapça karşılıklarını, zaman zaman kelimenin Farsça eş anlamlarını vermiştir. Anlamı verilecek kelime Farsça ise Türkçesi yanında Arapçadaki karşılığını, Arapça ise yine Türkçe anlamı ile Farsça eş anlamlarını yazmış bazen de sadece Türkçe karşılığını kaydetmiştir:

صفر چون خالیست ز ارقام عدد بالاتر است

6 Bingöl, *Hâcibî ve Şerh-i Luccetu'l-Esrâr*, 40.

7 Bingöl, *Hâcibî ve Şerh-i Luccetu'l-Esrâr*, 45.

8 Bingöl, *Hâcibî ve Şerh-i Luccetu'l-Esrâr*, 79.

9 Bingöl, *Hâcibî ve Şerh-i Luccetu'l-Esrâr*, 70.

Şıfr: boş, tehī ma‘nāsına (M 4a/ Ç 90b).¹⁰

ماکیان از بهر دانه میبرد سر زیر خاک

dāne: ḥabbe kuş yemi ma‘nāsına (M 8b/ Ç 100a).¹¹

Hâcibî, kelimenin sözlük anlamını verdikten sonra mısraın anlamını genişletmiş; kimi zaman “yani”, kimi zaman da “murad” yahud “bunda murad” ifadeleriyle şairin kastettiği manayı açıklamıştır:

نیست قدر عالی و دون جز به مقدار هنر

hüner: şan‘atta mahāretdür ya‘ni ‘ālī ve dūnuñ ḳadri hüner miḳdārınuñ ḡayrı degildür ya‘ni herkesüñ ḳadri hüneri miḳdārıncadur (M 11b/ Ç 105b).¹²

رشحه کلک عوانان گرچه بس مستحقر است

Murād fuḳarā ve reā‘yāya ḡulm ve ta‘addīden kemāl mertebe zecrdür (M 20b/ Ç 123a).¹³

Ayrıca şerhinde farklı nüshalar arasındaki kelime farklılıklarını titizlikle kaydetmiştir: Ba‘zı nüshada kerih yerine kūh ve şer yerine şīr vāḳi‘ olmuştur (M 18a/ Ç 117a).¹⁴

zīr: taht ma‘nāsına ḥāk yerine ba‘zı nüshada kāh vāḳi‘ olmuştur kāh kāf-ı ‘Arabīyle şaman ma‘nāsına ya‘ni tavuklar dāneden ötürü başların zīr-i ḥāka veyā kāha iletürler ya‘ni ṭama‘ları ucundan bu şan‘atı işlerler (M 9a/ Ç 100a).¹⁵

Bazı örneklerde kelimelerin İranlılar tarafından farklı telaffuz edilmesine de dikkat çekmiştir; örneğin “kāfir” kelimesinin İranlılar tarafından “kāfer” şeklinde telaffuz edildiğini belirtmesi bu açıdan ilgi çekicidir. Bununla birlikte, anlamın kapalı olduğu yerlerde açıklayıcı bilgiler sunarak okuyucunun metni kavramasını kolaylaştırmıştır.¹⁶

مر بود پنجاه و چون ابیات او آمد دو مر

Mer elli olur ya‘ni lafz-ı mer’üñ ma‘nāsı da ḡunki ol ḳaşıdenüñ ebyātı iki mer geldi ya‘ni iki elli geldi ki yüzdür (M 26b).¹⁷

10 age., 48.

11 age., 60.

12 age., 67.

13 age., 86.

14 age., 80.

15 age., 60.

16 age., 36.

17 age., 103.

Şârih, Arapça kelimeleri Arapça dil bilgisi kurallarıyla, Farsça gramer terimlerini ise Farsça dil bilgisi terimleriyle teferruatlı biçimde açıklamıştır:

hancer: ‘Arabîdür boğaz ma‘nâsına cem‘i henâcir gelür (M 19b/ Ç 121b).¹⁸

havâtır: cem-i hâtır, göñüle gelen nesneye dirler (M 23a/ Ç 128a).¹⁹

Bu örneklere bakıldığında *Şerh-i Luccetu'l-Esrâr*; yalnızca bir metin açıklaması değil aynı zamanda dil, anlam ve kültür çözümlemesini içeren bir ilmî şerh örneği olarak klasik şerh geleneğinin bütün unsurlarını yansıtmaktadır.

SONUÇ

Hâcibî'nin *Şerh-i Luccetu'l-Esrâr*'ı İran edebiyatının klasik şiirdeki son temsilcisi kabul edilen Molla Câmi'nin kasidesine yapılan şerhtir. Bu kaside, Câmi'nin Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin *Deryâ-yı Ebrâr* isimli kasidesine nazire olarak yazdığı eseri olup Câmi'nin kasidesine de pek çok şerh ve tercüme yapılmıştır. Tespit edilen yaklaşık on beş şerh ve tercüme, Câmi'nin kasidesinin ne kadar rağbet gördüğüne delil olarak gösterilebilir. Hâcibî'nin iyi bir tahsil görmüş olması, eserdeki dil ve kaynak hâkimiyetini açıklayan önemli bir unsurdur. Klasik metin şerhi anlayışına uygun olarak ilk önce kelimelerin anlamlarına ve dil bilgisel özelliklerine değinmiş, akabinde beyitleri mısra mısra tercüme etmiştir. Klasik şerhler, bünyesinde barındırdığı önemli bilgilerle günümüz çalışmalarını büyük oranda etkileyecek eserlerdir. Hâcibî'nin *Şerh-i Luccetu'l-Esrâr* adlı bu eserindeki kelime tahlili, nüsha farklılıklarına değinme ve anlam genişletme yöntemi ile içerdiği bilgiler açısından klasik Türk edebiyatı metin şerhi araştırmalarına ve Osmanlı kültürü üzerinde yapılan çalışmalara ışık tutabilecek nitelikte olduğu görülmektedir.

KAYNAKLAR

Arslan, Mehmet. “Hâcibî”. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Erişim 2 Mart 2020. (<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hacibi>)

Atalay, Mehmet. “Câmi'nin Luccetu'l-Esrâr Adlı Kasidesi ve Erzurum Kadı Vekili Ahmed Râşid'in Manzum Tercümesi”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 24 (2004), 25-36.

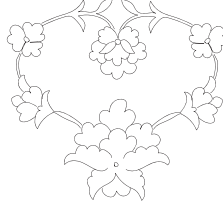
Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2011.

Bingöl, Burçak. *Hâcibî ve Şerh-i Luccetu'l-Esrâr (Metin-İnceleme)*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi-

¹⁸ age., 84.

¹⁹ age., 93.

- tesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Cunbur, Müjgan. “Hâcibî”. *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi. C. 4*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2001.
- Kurnaz, Cemal-Tatçı, *Mustafa. İnehan-zâde Mehmet Nâil Tuman, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri I*. Ankara: Bizim Büro Yayınları, 2001.
- Kurtuluş, Rıza. “Emîr Hüsrev-i Dihlevî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi 11* (1995), 343-345. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Oğraş, Rıza. *Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-i Safâ Endüz’u (İnceleme-Metin)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Sâmî, Şemseddin. *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Yılmaz, Ozan. “Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 5/9* (2007), 277-278.

Klasik Divan

Uluslararası Dil, Kültür ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (KD-UDKEAD)
International Journal of Language, Culture and Literature Researches (KD-IJLCLR)

E-ISSN: 3023-820X
Yaz 2026 Summer 2026
Cilt 3 Volume 3
Sayı 1 Issue 1